

اشاره

برنامه ریزی درسی مشتمل بر نظام‌های متعدد و متنوع است. در این مقاله، نظام‌های متمرکز، غیرمتمرکز و نظام مدرسه محور معرفی و ویژگی‌های هر یک بر شمرده می‌شود.

نظام‌های برنامه ریزی درسی

و تدوین آن‌ها شرکت دارند. در این نوع نظام، تصمیم‌ها در سطوح پایین تر مثل مدرسه و بالاتر مرکزی تقویت می‌شود. محاسن و معایب این نظام عبارت‌اند از:

الف) محاسن

۱. مشارکت استفاده کنندگان
۲. شکوفایی استعدادها
۳. توجه به نیازهای منطقه‌ای
۴. ارتباط آسان میان مجریان برنامه آموزشی

ب) معایب

۱. مشکل بودن تصمیم‌گیری؛ چون اختلاف نظر زیاد بروز می‌کند
۲. ضعف در هماهنگی برنامه‌ها
۳. امکان اندک نظارت مالی مرکزی
۴. سختی کنترل نظام و مقررات کلی و عمومی

الف) محاسن

۱. هماهنگی فعالیت‌ها
۲. تقسیم عادلانه اعتبارات مالی و نظارت بر آن‌ها
۳. اعمال بهتر نظم و مقررات
۴. تصمیم‌گیری سریع
۵. صرفه جویی در هزینه‌ها

ب) معایب

۱. توجه نکردن به نیازهای منطقه‌ای
۲. مشارکت نداشتن استفاده کنندگان
۳. کمتر فراهم شدن زمینه‌های شکوفایی استعدادها
۴. قابلیت انعطاف‌پذیری به میزان کم

برنامه ریزی غیرمتمرکز

برنامه ریزی غیرمتمرکز به آن نوع برنامه ریزی اطلاق می‌شود که اکثر افراد استفاده کننده در روند طراحی

برنامه ریزی متمرکز،
برنامه ریزی
غیرمتمرکز،
برنامه ریزی
مدرسه محور.

برنامه ریزی متمرکز

برنامه ریزی متمرکز به آن نوع برنامه ریزی اطلاق می‌شود که یک گروه مشخص و متخصص در موضوع، برای افراد تحت آموزش، برنامه درسی را تهیه و تنظیم می‌کنند. در این نظام، برنامه درسی در سطح کشور، برای همه یا بعضی از سطوح آموزشی، به صورت متحدالشکل تهیه و تنظیم و برای اجرا به مدرسه‌ها ابلاغ می‌شود. محاسن و معایب این نظام عبارت‌اند از:

برنامه‌دردسی مدرسه‌محور

برنامه‌دردسی مدرسه‌محور به این معناست که مدارس برنامه‌ریزی درسی را بر اساس فلسفه تربیتی خود تهیه، تنظیم و تدوین می‌کنند. نکته قابل توجه این است که به مفهوم حداقلی و حداکثری (معنای محدود و گسترده) این نظام برنامه‌ریزی به دقت توجه شود.

معنای حداقلی (محدود)

برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور

در این معنا، برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور را می‌توان به عنوان سلسله‌ای از تقسیمات مستقل به منظور اجرای نتایج نوعی برنامه‌دردسی از قبل آماده شده تعریف کرد که توسط مدیر و کارکنان مدرسه برنامه‌ریزی و اجرا می‌شود. به عبارت دیگر، نقش مدرسه، به برنامه‌ریزی برای اجرای مطلوب برنامه‌های از قبل تهیه شده، محدود می‌شود.

معنای حداکثری (گسترده)

برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور

در این معنا، نقش مدرسه در برنامه‌ریزی درسی گسترده است. فعالیت‌های طرح‌ریزی، تدوین برنامه‌دردسی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌دردسی، همه در مدرسه صورت می‌گیرد. در این نوع نظام برنامه‌ریزی، با در نظر گرفتن مهارت‌های یادگیری، حیطه‌های موضوعات درسی، مباحث قابل تلفیق، موضوعات درسی اجباری و اختیاری، تعیین می‌شوند. نیازهای دانش‌آموزان هم در سازمان‌دهی عمومی و هم در سازمان‌دهی افقی برنامه‌دردسی، مورد توجه قرار می‌گیرند.

از اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰، کارشناسان حیطه برنامه‌

دردسی به این امر گرایش پیدا کردند که معلمان و مدارس را نه به عنوان دریافت‌کننده محض برنامه‌دردسی، بلکه به مثابه مشارکت‌کنندگان در فرایند تدوین برنامه‌دردسی ملحوظ دارند. بدین ترتیب، برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور به عنوان نظامی مکمل برای فعالیت‌های متمرکز تدوین برنامه‌دردسی مشروعیت یافت.

ویژگی‌های برنامه‌دردسی

مدرسه‌محور

الف) بر اساس فلسفه و یا مکتب تربیتی که در خود مدرسه تدوین می‌شود، شکل می‌گیرد.

ب) نوعی از رفتارهای یادگیری را به اجرا می‌گذارد که با اهداف آموزشی و اصول تربیتی قید شده در مرام‌نامه مدرسه متناسب‌اند.

ج) نوعی ساختار سازمانی دموکراتیک دارد که در بر گیرنده زیر مجموعه‌های گوناگون تصمیم‌گیری است و می‌کوشد تا حدامکان تعداد بیشتری از کارکنان و غیرکارکنان از جمله والدین را در برنامه‌ریزی درسی شرکت دهد.

د) نوعی محیط یادگیری را طراحی می‌کند که با فلسفه تربیتی مدرسه منطبق است. این محیط یادگیری، در برگرفته مواد آموزشی، برنامه‌های اجرایی و روش‌های تدریس متناسب با اهداف است.

ه) به منظور نظارت بر فرایندهای تدریس و یادگیری و بهبود آن‌ها، نوعی نظام ارزشیابی داخلی رابه اجرا می‌گذارد. بر طبق نظر هاریسون، در مدارسی که برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور دارند، تعاملی پویا بین زیرمجموعه‌های وظیفه و ساختار از یک سو و بهره‌برداری از منابع

و روابط انسانی از سوی دیگر برقرار است. مزایا و معایب این نظام عبارت‌اند از:

الف) مزایا

۱. مدرسه به محل کاری جذاب برای معلمان تبدیل می‌شود.
۲. ارتباطات در مدرسه سهل‌تر می‌شود.
۳. معلم از جایگاه ولایی برخوردار می‌شود، به این خاطر که شرایط برای رشد شغلی او فراهم‌تر است.
۴. بهره‌برداری اثربخش از نظام برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور، موجب ارتقا و توسعه کیفی تدریس می‌شود.
۵. معلمان با کار به صورت گروهی، با فرسایش شغلی مقابله می‌کنند، به درجه بالایی از خودانگیزگی می‌رسند و به کار آموزشی علاقه‌مندتر می‌شوند.
۶. برنامه‌دردسی قابل انعطاف است.
۷. دانش‌آموزان به موازات ملحوظ‌شدن نظراتشان در تهیه و تنظیم برنامه‌دردسی، یادگیری را مرتبط با نیازهایشان خواهند یافت و به طور فعال در فرایند یادگیری مشارکت می‌کنند.
۸. در این نوع برنامه‌ریزی درسی، والدین علاقه‌مند نیز می‌توانند ادای سهم کنند.

ب) معایب

۱. اصلی‌ترین کاستی این نظام، موضوع تأمین کیفیت است. شایستگی و توانایی تهیه‌کنندگان مواد آموزشی زیر سؤال است.
۲. ساعات کار و تلاش معلمان زیاد است. خستگی ناشی از کار زیاد،

در میان عواملی

که معلمان را

به اختیار کردن

برنامه‌ریزی درسی

مدرسه‌محور تشویق

می‌کند، یکی نیز

فرصت و امکانی

است که این نوع

برنامه‌ریزی برای

ارتقای شغلی، رشد

فردی و خلاقیت

فراهم می‌کند

منابع

۱. پرونده، محمدحسن (۱۳۷۴).
 ۲. طالبزاده، محسن. فتوحی و اجارگاه، کوروش (۱۳۸۲).
 ۳. فرجاد، محمدعلی (۱۳۷۴).
 ۴. مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۱).
- مقدمات برنامه‌ریزی آموزشی. نشر دنیای پژوهش، تهران.
- طالبزاده، محسن. فتوحی و اجارگاه، کوروش (۱۳۸۲).
- مباحث تخصصی برنامه‌ریزی درسی. نشر آبیژ تهران.
- فرجاد، محمدعلی (۱۳۷۴).
- اصول برنامه‌ریزی آموزشی و درسی. انتشارات الهام تهران.
- مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۱).
- برنامه‌ریزی درسی (نظریه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها). انتشارات به نشر آستان قدس رضوی. مشهد مقدس.

می‌تواند بر فعالیت‌های مرتبط با تدریس آنان اثر منفی داشته باشد.

۳. برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور به شدت به ابتکارات مدرسه، منابع مالی و انسانی، و حمایت اجتماعی متکی است. و مدارس به لحاظ دسترسی به این منابع متفاوت‌اند. از این رو، این نوع برنامه‌ریزی می‌تواند هدف ملی دستیابی به برابری آموزشی را به خطر بیندازد.

۴. نقل و انتقال کارکنان و کم‌توجهی احتمالی به برنامه‌ریزی‌ها در بعضی مدارس و عدم احساس مسئولیت‌های کاری، کیفیت آموزش را کم می‌کند.

۵. در این نوع برنامه‌ریزی، معیارهای حرفه‌ای خارجی جای خود را به کنترل داخلی و

مجموعه‌ای می‌دهند و در نتیجه گاهی کیفیت کار مدرسه را به مخاطره می‌اندازند.

به‌طور کلی برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور:

۱. به کنترل منابع دانش و محتوای قابل انتقال توسط مدرسه بیشتر متمایل است.

۲. رهایی از اقتدار مرکزی (که مدرسه را با مدارس مشابه دیگر مقایسه می‌کند و انتقال محتوای مشابه به‌طور یکسان را خواستار است) را بیشتر می‌پسندد.

۳. به در نظر گرفتن نیازهای دانش‌آموزان و والدین در محدوده مدرسه بیشتر علاقه‌مند است.

موفقیت‌های آینده نظام برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور، در

گرو توجه خاص و بررسی و پژوهش بیشتر در موارد چهارگانه زیر است:

الف) روشمند کردن وظایف معلمان در مدارس، در فرایند تدوین برنامه درسی و تشخیص راه‌هایی مؤثر برای بهره‌گیری از خبرگی آن‌ها در مراحل تهیه، تدوین و اجرای برنامه درسی

ب) مطرح کردن رویکردها و مهارت‌های مرتبط با برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور در برنامه‌های آموزشی پیش از خدمت و ضمن خدمت معلمان

ج) ایجاد شکل‌های تشریح مساعی بین فعالیت‌های معلمان در هیئت‌های حرفه‌ای برنامه‌ریزی درسی

د) مشخص کردن میزان و شرایط مشارکت دانش‌آموزان و والدین در تهیه برنامه درسی مدرسه‌محور

زود قضاوت نکنید...!

مرد مسنی به همراه پسر ۲۵ ساله‌اش در قطار نشسته بود. در حالی که مسافران روی صندلی‌های خود نشسته بودند، قطار شروع به حرکت کرد.

به محض شروع حرکت قطار، پسر ۲۵ ساله که کنار پنجره نشسته بود، پر از شور و هیجان شد. دستش را از پنجره بیرون برد و در حالی که هوای در حال حرکت را با لذت لمس می‌کرد، فریاد زد: «پدر نگاه کن، درخت‌ها حرکت می‌کنند!»

مرد مسن با لبخندی، هیجان پسرش را تحسین کرد. کنار آن‌ها، زوج جوانی نشسته بودند که حرف‌های پدر و پسر را می‌شنیدند و از حرکات پسر جوان که مانند بچه‌ای پنج ساله رفتار می‌کرد، متعجب شده بودند.

ناگهان پسر دوباره فریاد زد: «پدر نگاه کن، دریاچه، حیوانات و ابرها با قطار حرکت می‌کنند.»

زوج جوان پسر را با دل‌سوزی نگاه می‌کردند. باران شروع شد. چند قطره روی دست مرد جوان چکید. او با لذت آن را لمس کرد و چشم‌هایش را بست و دوباره فریاد زد: «پدر نگاه کن، باران می‌بارد، آب روی من چکید.»

زوج جوان دیگر طاقت نیاوردند و از مرد مسن پرسیدند: «چرا برای مداوای پسران به پزشک مراجعه نمی‌کنید؟!»

مرد مسن گفت: «ما همین الان از بیمارستان برمی‌گردیم. امروز پسر من برای اولین بار در زندگی می‌تواند ببیند!»

انتخاب: مهناز کهنمویی

